

Bez »pčela vladarica«: pseudoizdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* iz 1640. godine

IVICA MARTINOVIĆ

Dubrovnik

ivicamartinovic082@gmail.com

UDK 094:51 Getaldić, M.
272-732(450.62Roma) Barberini, F.
51(091)(497.5)"16"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 10. 11. 2020.
Prihvaćen: 22. 12. 2020.

Sažetak

Prvo izdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* (1630) posmrtno je tiskano u vatikanskoj tiskari Typographia Reverendae Camerae Apostolicae po nalogu Francesca Barberinija, »kardinala nećaka« pape Urbana VIII. i »kardinala zaštitnika« Dubrovačke Republike. Ali osim prvoga izdanja postoji i izdanje istoga djela iz 1640. godine, u literaturi zabilježeno samo jednom – u Jurićevoj bibliografiji hrvatskoga neolatinizma.

Na temelju usporedbe zaključeno je da postoje samo četiri razlike između tih dvaju izdanja: prva se odnosi na godinu izdanja, a ostale tri tiču se kardinala Francesca Barberinija, odnosno plemićke obitelji Barberini. »Pčele vladarice«, heraldičko obilježje Barberinija, uklonjene su na dvama mjestima u izdanju 1640. godine: na naslovnici i u likovnoj opremi pisma vatikanskoga tiskara Andree Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske. Pismo triju kćerica Marina Getaldića kardinalu Francescu Barberiniju, koje sadrži izričaj »pčele vladarice« (*regnatrices apes*), uvršteno u malen broj primjeraka prvoga izdanja, nije pronađeno u proučenom primjerku izdanja iz 1640. godine. Promjene se dakle odnose samo na naslovnicu i paratekstove, dok je knjižni blok Getaldićevih pet knjiga o matematičkim metodama analize i sinteze ostao nepromijenjen. Stoga je zaključeno da je izdanje 1640. nastalo tako što su u neprodanom dijelu naklade prvoga izdanja Getaldićeva remek-djela iz 1630. zamijenjena prva tri ili dva lista, ovisno o tomu je li primjerak sadržavao pismo Getaldićevih kćerica kardinalu Francescu Barberiniju ili ne. Izdanje iz 1640. godine stoga je pseudoizdanje bez barberinijevskih »pčela vladarica« i zrcali nastojanje prema smanjenom isticanju vlastitoga plemićkoga roda pri kraju papinstva Urbana VIII., Maffea Barberinija.

Dosad su poznata samo tri primjerka pseudoizdanja Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* iz 1640. godine: jedan se nalazi u

British Library u Londonu pod signaturom 50.e.6, drugi u Bibliothèque nationale de France u Parizu pod signaturom V-1492, a treći je pohranjen u Michigan University Library u gradu Ann Arbor i dostupan je od 2009. godine u digitaliziranom izdanju u Google Books. Upravo je treći primjerak poslužio pri uspoređivanju s izdanjem Getaldićeva remek-djela iz 1630. godine.

Gljučne riječi: Marin Getaldić / Marinus Ghetaldus, Francesco Barberini, Andrea Brogiotti, Taddeo Barberini, Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, pseudo-izdanje, rijetke knjige / rara, matematika 17. stoljeća; heraldika 17. stoljeća

Izdanje iz 1640. u michigenskoj knjižnici

U eri sustavne digitalizacije rijetkih knjiga ponekad se na međumrežju pojave djela znamenitih našijenaca, koja bi morala privući istraživače, jer postavljaju nova pitanja. Jedno takvo pitanje postavio je i snimak primjerka Getaldićeva remek-djela *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* iz američke sveučilišne knjižnice Michigan University Library, postavljen 29. listopada 2009.¹ Prema naslovnici, riječ je o izdanju (sl. 1):

Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1640).

Dosad se u znanstvenoj literaturi o Marinu Getaldiću spominjalo samo posmrtno izdanje Getaldićeva glavnoga matematičkog djela, koje je tiskano u Rimu 1630. godine (sl. 2), dakle cijelo desetljeće ranije od izdanja koje nam se očuvalo u michigenskoj knjižnici:

Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630).²

Kako sam naknadnim istraživanjem uspio ustanoviti, samo je Šime Jurić u svojoj bibliografiji hrvatskoga neolatinizma dokumentirao da postoji izdanje Ge-

¹ Primjerak je dostupan na mrežnoj adresi:

https://books.google.hr/books?id=puDmAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
(pristupljeno 22. 1. 2018).

² Pri proučavanju ovoga izdanja služim se digitaliziranim primjerkom iz Bayerische Staatsbibliothek u Münchenu, dostupnim na dvjema mrežnim adresama:

https://books.google.hr/books?id=uVhRAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

i

https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10942326_00001.html
(pristupljeno 14. 10. 2018).

taldićeva remek-djela iz 1640. godine i pritom upozorio na tri primjerka takvoga izdanja: u British Library u Londonu pod signaturom 50.e.6, u Bibliothèque nationale de France u Parizu pod signaturom V-1492 i u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku pod signaturom R II-3,³ ali taj podatak dosad nije privukao pozornost istraživača.⁴ Provjerom u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku ustanovio sam da je pod signaturom R II-3 pohranjen primjerak prvoga izdanja Getaldićeva djela iz 1630. godine, dapače da je pripadao knjižnici Rezidencije Družbe Isusove u Dubrovniku, što dokazuje rukopisni *ex libris* na naslovnici: *Resid. Ragusinae Soc. Jesu*.

Treba dakle usporediti ta dva izdanja, iz 1630. i 1640. godine, da bi se odgovorilo na temeljno pitanje: postoji li doista drugo izdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* ili je možda riječ o pseudoizdanju?

Usporedba izdanja iz 1640. s izdanjem iz 1630. godine

Usporedi li se izdanje iz 1640. s izdanjem iz 1630. godine, mogu se uočiti samo četiri razlike:

1. Na naslovnici je promijenjena godina izdanja, tj. umjesto 1630. otisnuta je 1640. godina (sl. 1).

2. Na naslovnici je promijenjen grb izdavača: umjesto grba koji u lijevoju trećini sadrži tri pčele iz grba firentinske obitelji Barberini (sl. 2) otisnut je novi logo istoga izdavača sa zmajem i dvjema zmijama te geslom NVNC OMNIA PACIS koje priziva mir za papinstva koje je obilježeno vojnim pohodima (sl. 1).

3. Na prvom listu iza naslovnoga lista u Münchenskom primjerku izdanja iz 1630. otisnuto je pismo »Eminentissimo ac Reverendissimo Principi Francisco Card. Barberino Anna[,] Francisca, et Maria Marini Ghetaldi Filiae infantulae f.[elicitatem]«, koje tri Getaldićeve kćerke Anica, Frana i Marija upućuju moćnom kardinalu Francescu Barberiniju, a to je pismo izostavljeno u michigenskom primjerku izdanja iz 1640. godine.

K tomu treba istaknuti: pismo triju Getaldićevih kćerke, koje zauzima tek jedan list, nije uvršteno u sve primjerke prvoga izdanja Getaldićeva djela *De*

³ Šime Jurić, *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1971); o izdanjima Getaldićevih djela na p. 309, nn. 4–5; p. 310, nn. 6–9, 11–14; na p. 310 pod n. 13 uvrštena je bibliografska jedinica za izdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* iz 1640. godine.

Nadalje u bilješkama: Jurić, *Croatiae scriptores* (1971).

⁴ Vidi iznimku: Ivica Martinović, »Giovanni Battista Riccioli o Getaldićevu djelu *Promotus Archimedes*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 45/1 (2019), pp. 7–90, na p. 33, u bilješci 60.

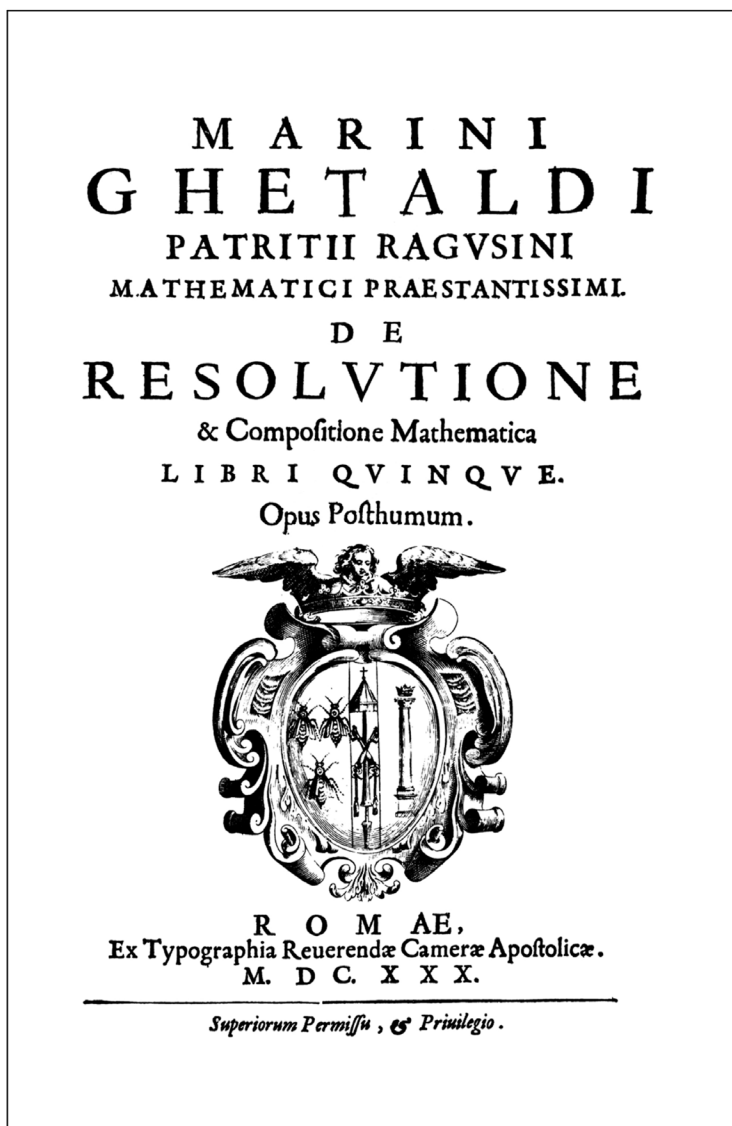
MARINI
G H E T A L D I
 PATRITII RAGVSINI
 MATHEMATICI PRÆSTANTISSIMI
 D E
R E S O L V T I O N E
 & Compositione Mathematica
 LIBRI QVINQVE.
 Opus Posthumum.

R O M Æ,
 Ex Typographia Reuerendæ Cameræ Apostolicæ.
 M. DC. XL.

Superiorum Permissu, & Præiudicio.

Slika 1. Naslovnica Getaldićeva djela o matematičkoj analizi i sintezi: primjerak pseudoizdanja iz 1640. godine u Michigen University Library. Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1640).

Slika 2. Naslovnica glavnoga, a posmrtno objavljenoga Getaldićeva djela o matematičkoj analizi i sintezi: prvo izdanje objavljeno nastojanjem kardinala Francesca Barberinija. Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630).

resolitione et compositione mathematica libri quinque.⁵ Ne sadrže ga, primjerice, digitalizirani primjerci Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* (1630):

a) pohranjen u Österreichische Nationalbibliothek u Beču i dostupan na mrežnoj adresi:

https://books.google.es/books?id=pMtJAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=es&source=gbs_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 1. 11. 2020);

b) pohranjen u Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek u Göttingenu i dostupan na mrežnoj adresi:

<https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN585144044> (pristupljeno 1. 11. 2020);

c) pohranjen u Biblioteca Nazionale Centrale »Vittorio Emanuele III« u Napulju i dostupan na mrežnoj adresi:

https://books.google.hr/books?id=WKpN_XUc-_8C&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 1. 11. 2020);

d) pohranjen u Biblioteca di storia delle scienze »Carlo Viganò« u Brescii, a pregled mu je dostupan na mrežnoj adresi ustanove Istituto e Museo di storia della scienza u Firenci:

<https://bibdig.museogalileo.it/Teca/Viewer.jsessionid=1AD197DC38C1777AB7534A1AC1D16AB1?an=961009&vis=D#page/1/mode/2up> (pristupljeno 3. 11. 2020);

e) pohranjen u Biblioteca Nazionale Centrale u Firenci, oštećeni primjerak dostupan na mrežnoj adresi:

https://books.google.hr/books?id=WZ4-4A1BBfMC&printsec=frontcover&source=gbs_book_other_versions_r&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 22. 1. 2018);

f) pohranjen u knjižnici Max-Planck-Institut für Wissenschaftsgeschichte u Berlinu i dostupan na mrežnoj adresi:

<http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/MPIWG:T4Y9KX3A> (pristupljeno 3. 11. 2020);

g) pohranjen u Biblioteca Nacional de España u Madridu, a pregled mu je

⁵ Vidi tri primjerka Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* (1630) bez pisma Getaldićevih kćerica kardinalu Francescu Barberiniju. Prvi je pohranjen u Rešetarovoj *Bibliotheca Rhacusina* u sastavu knjižnice Državnoga arhiva u Dubrovniku sa signaturom R 755. Usp. Jurić, *Croatiae scriptores* (1971), n. 11 na p. 310, ali bez signature!

Vidi također primjerak *De resolutione et compositione mathematica* (1630) u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sa signaturom R II F-4°-243, pregled dostupan na mrežnoj adresi: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=10718&tify> (pristupljeno 1. 11. 2020).

Vidi i primjerak *De resolutione et compositione mathematica* (1630) u Narodnoj knjižnici Češke Republike (Národní knihovna České republiky) u Pragu sa signaturom 14C5.

dostupan u Biblioteca Digital Hispánica na mrežnoj adresi:

<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000233117> (pristupljeno 3. 11. 2020).

Može se dakle s velikom vjerojatnošću zaključiti da je tek manji dio naklade prvoga izdanja sadržavao pismo Getaldićevih kćerica, odnosno izravno otkrivao dirljivi dubrovački poticaj upućen kardinalu Francescu Barberiniju radi objavljivanja najznačajnijeg Getaldićeva matematičkoga rukopisa, poticaj koji je bilo teško odbiti, ali mu je još teže bilo udovoljiti.

4. Na sljedećem listu, trećem u Münchenskom primjerku, a drugom u Michigenskom, otisnuto je pismo »Illustrissimo atque Excelentissimo Principi Thadaeo Barberino, generali rei militaris in Pontificia ditione Moderatori. Andreas Broggiottus felicitatem.«, dakle pismo koje vatikanski tiskar Andrea Brogiotti upućuje knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske. U izdanju iz 1630. ispod Brogiottijeva pisma otisnuta je pčela (sl. 3), a u izdanju iz 1640. godine pčela, osnovno heraldičko obilježje obitelji Barberini, zamijenjena je drugom vinjetom. Ipak, Brogiottijev tekst, koji izrijeком spominje zasluge Francesca Barberinija za tiskanje Getaldićeva matematičkoga djela, nije mijenjan.

I to su sve razlike koje se mogu uočiti usporede li se ta dva izdanja Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica*. U samom tekstu Getaldićeva djela o matematičkoj sintezi i analizi nema naime nikakvih razlika.

Tragom pčela vladarica: životna staza kardinala Francesca Barberinija

Kako objasniti uočene razlike između dvaju proučenih primjeraka Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica*? Treba početi tragom tih razlika, odnosno treba promjene u izdanju iz 1640. godine odčitati iz povijesne fortune obitelji Barberini u papinskom Rimu u prvoj polovici 17. stoljeća, napose iz životne staze kardinala Francesca Barberinija (1597–1679).

Nakon što je kardinal Maffeo Barberini bio izabran za papu Urbana VIII. 6. kolovoza 1623, u svom prvom konzistoriju 2. listopada 1623. imenovao je samo jednoga kardinala: Francesca Barberinija, svoga nećaka u dobi od 26 godina, koji je kao kardinal đakon postao naslovnikom rimske crkve sv. Onofrija.⁶ Tim je imenovanjem Urban VIII. nastavio tradiciju nepotizma u upravljanju Crkvom i Papinskom Državom. Francesco, »kardinal nećak« (*cardinal nipote*), živio je u papinskoj palači i posjedovao vlastiti ured u sklopu rimske kurije,

⁶ Alberto Merola, »Barberini, Francesco«, *Dizionario biografico degli Italiani* 6 (1964), pp. 172b–176b, dostupno i na mrežnoj adresi: https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-barberini_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 12. 3. 2020).

Nadalje u bilješkama: Merola, »Barberini, Francesco« (1964).

Mathematicus; cuius opera præclara ne cum ipso cecidisse videantur Authore, iussis cauet suis & typis meis Eminentissimus Cardinalis Barberinus frater tuus: qui magnorum monumenta virosum iacere in tenebris, oculique sepulcro non patitur. Facit ipse pro sua in doctos homines pietate, ut eos ab interitu vindicet qui laboribus ac vigilijs plurimis aduersus mortalitatem vincem, & conterentem omnia se communire non dubitarunt: facit pro sua in me benevolentia, ut opera potissimum mea eorundem doctorum hominum immortalitati consultum velit. Erit nunc tuæ benignitatis, humanissime Princeps, excipere à me perlibenter hoc munus, quod ex animi mei sententia, ac simpliciter offero, ratus, tibi displicere non posse officium meum quod ceteris iam Barberinæ familiæ Principibus est probatum. Vale.

Slika 3. Pčela na kraju pisma vatikanskoga tiskara Andree Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske, u prvom izdanju Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica*: heraldičko obilježje obitelji Barberini. Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630), f. [3v] u Münchenskom primjerku.

a papa Urban VIII. dodjeljivao mu je najvažnije diplomatske zadaće. Tako je već 1625. godine predvodio papinsko izaslanstvo u Pariz, godine 1626. bio je pozvan u Madrid, od 1633. godine posvetio se uspostavi obrambenoga saveza talijanskih država, ali je 1637. morao samom sebi i Papi priznati da nije uspio jer je Savoia uspostavila samostalni ugovor s Francuskom, a Toscana sa Španjolskom. Usporedo s diplomatskim poslanstvima Urban VIII. obasipao je svoga nećaka unosnim i zahtjevnim službama: godine 1632. postao je vicekancelarom, s najvećim berivima u papinskom Rimu, a 1633. tajnikom Sv. Oficija, što je ostao do smrti.⁷ Već 1630. godine njegovi su se godišnji prihodi kretali, tu se povjesničari papinstva Ranke i Pastor razilaze u procjenama, od 100 do 80 tisuća škuda.⁸

Znajući da će Francesco Barberini uskoro u svojim rukama držati sve konce papinske vanjske politike, mnoge su europske zemlje požurile potražiti njegovu zaštitu, odnosno zamoliti ga da im službeno postane »zaštitnikom« (*protector*). Tako je prvo postao kardinal zaštitnik Aragona i Portugala, također i ugroženih katolikā u Engleskoj, Škotskoj i Švicarskoj, kako upućuje Merola.⁹ Rietbergen pak upozorava na protektorate »za Nijemce i Mađare, za Grke i Maronite«, čime je mladi Barberini prihvatio odgovornost i za njihove istočne kolegije u Rimu.¹⁰ Godine 1626. u vrijeme dok mu je osobnim tajnikom bio Dubrovčanin Petar Beneša, a uz posredovanje dubrovačkoga zastupnika pri Svetoj Stolici Gabrijela Cerve, primio je *cardinal nipote* zamolbu dubrovačke vlastele da postane kardinalom zaštitnikom Dubrovačke Republike i to je zaduženje prihvatio u pismu s nadnevkom 28. studenoga 1626.¹¹ Dapače tom je zaštitništvu ostao

⁷ O imenovanju vicekancelarom vidi: Merola, »Barberini, Francesco« (1964), p. 172b; o imenovanju kardinalom tajnikom Sv. Oficija vidi službenu vatikansku stranicu Zbora za nauk vjere na mrežnoj adresi: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/storia/documents/rc_con_cfaith_storia_20150319_promuovere-custodire-fede_en.html#APPENDIX_1_ (pristupljeno 12. 3. 2020).

⁸ Merola, »Barberini, Francesco« (1964), pp. 172b–173a.

⁹ Merola, »Barberini, Francesco« (1964), p. 172b.

¹⁰ Peter Rietbergen, *Power and Religion in Baroque Rome: Barberini Cultural Policies* (Leiden – Boston: Brill, 2007), u poglavlju »The Return of the Muses: Instruments of Cultural Policy in Barberini Rome (1623–1644)«, pp. 377–425, na p. 399.

¹¹ Nikša Varezić, *Dosta je reći u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* (Zagreb: HAZU; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018), u poglavlju »Kardinal Francesco Barberini – zaštitnik Dubrovačke Republike«, pp. 153–170, na pp. 164–165, s transkripcijom pisma Francesca Barberinija u bilješki 411.

Nadalje u bilješkama: Varezić, *Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* (2018).

O Petru Beneši usp. Massimiliano Pelosa, »Benessa (Beneša), Pietro«, *Dizionario biografico degli Italiani* 8 (1966), pp. 477–478, dostupno na mrežnoj adresi: https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-benessa_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 2. 9. 2020); Makso

vjeran do svoje smrti 1679. godine, čak 53 godine, a osobito se iskazao nakon Velike trešnje 1667. godine kad je požrtvovno priskočio u pomoć razorenom, spaljenom i opljačkanom Gradu.¹² Dapače, za vrijeme podključja nakon smrti pape Aleksandra VII. »poduzeo je izvanredan korak« kad je kao dekan kardinalskog kolegija okupljenim kardinalima pročitao molbu dubrovačke vlastele upućenu 18. svibnja 1667. pokojnom papi Aleksandru VII. za pomoć nakon potresa.¹³ Francesco Barberini pomagao je Dubrovniku i u mnogim drugim ranijim prilikama, kad god su ga Dubrovčani zamolili, a molili su ga često: za neometanu trgovinu s papinskom lukom Jakinom »u skladu s našim zdravstvenim propisima«, a nakon mletačkih lažnih dojava o zarazi u Dubrovniku (1644); za osiguranje neutralnog statusa Dubrovačke Republike tijekom Kandijskoga mletačko-turskog rata (1645); radi dobivanja vojne pomoći i pribavljanja papinog dopuštenja da prenamijene dobiti od pohranjenih glavnica u obrambene svrhe (1645, 1649); radi rješavanja spora između dubrovačkoga nadbiskupa i mljetske benediktinske kongregacije (1649); prilikom imenovanja novoga stonskoga biskupa (1652–1653); u prijedporima nakon gušenja lastovske pobune 1651. godine, nakon što su svjetovne vlasti osudile svećenika Kuzmu Anticu, kolovođu lastovske pobune, a on prebjegao na teritorij Mletačke Republike i

Pelozo, »Dubrovački diplomat Petar Beneša«, *Dubrovački horizonti* 10–11 (1978–1979), pp. 13–19; Makso Pelozo, »Beneša, Petar«, *Hrvatski biografski leksikon* 1 (1983), p. 641, dostupno na mrežnoj adresi: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1710> (pristupljeno 2. 9. 2020).

Vidi i biografiju: »Petar Beneša«, u: Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odbačene biografije (A – D)* (Zagreb: HAZU; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013), pp. 102–104.

¹² Đuro Körbler, *Abbatis Stephani Gradii Ragusini ad Consilium rogatorum rei publicae Ragusinae epistolae scriptae (ab Anno MDCLXVII usque ad mortem Gradii). / Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od 1667. do 1683.*, Bogišićev prijepis dopunio, za štampađe uredio, napisao uvod o životu i radu Gradićevu, pa dodao popis licâ i mjestâ dr. Đuro Körbler, *Monumenta spectantia historiâ Slavorum meridionalium* 37 (Zagreb: JAZU, 1915), pp. 101–458, nn. 1–332; o zauzimanjima kardinala Francesca Barberinija za Dubrovnik *passim* na pp. 107–398; u Körblerovu kazalu »Lica i mjesta« s. v. »Barberino, Fraño«, pp. 489–490.

Ivica Martinović, *Stjepan Gradić – život i djelo. Katalog izložbe u povodu 300. obljetnice smrti* (Dubrovnik: Nacionalni komitet SFRJ za historiju nauka, 1983), o djelovanju kardinala zaštitnika Francesca Barberinija neposredno nakon dubrovačkoga potresa 1667. u poglavlju »Obnovitelj našega Grada i slobode«, pp. 25–27, na p. 26 u opisu izložaka nn. 75–77.

Stjepan Krasić, *Stjepan Gradić (1613–1683): Život i djelo*, Djela JAZU 67 (Zagreb: JAZU, 1987), u poglavlju »XII 'Obnovitelj našega Grada i slobode'«, pp. 106–182, na pp. 115–122.

Varezić, *Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* (2018), pp. 165–170.

Nadalje u bilješkama: Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića* (1915); Krasić, *Stjepan Gradić* (1987).

¹³ Krasić, *Stjepan Gradić* (1987), p. 117.

Gradićeva pisma o tom iznimnom događaju vidi u: Körbler, *Pisma opata Stjepana Gradića* (1915), u pismu n. 5 na p. 113 i u pismu n. 6 na p. 114.

u Rimu pokušao osporiti valjanost osude dubrovačkoga Senata (1653–1656); za pronalaženje novoga dubrovačkoga konzula u Jakinu (1654); radi povratka isusovaca u Dubrovnik i gradnje isusovačkoga kolegija s pomoću ostavštine Marina Gundulića (1654); napokon pri određivanju propovjednika tijekom Došašća i Četrdesetnice; pri čem je rimski grimiznik redovito bio umoljavan i uvjeravan da postupi u skladu s prijedlozima, očekivanjima ili priželjkivanjima Kneza i Vijeća umoljenih Dubrovačke Republike.¹⁴

Smrću pape Urbana VIII. 1644. godine izgubili su njegovi nećaci Francesco, Taddeo i Antonio Barberini svaki politički utjecaj, Francesco dakako i utjecajnu službu »kardinala nećaka«. Novoizabrani papa Inocent X. iz suparničke plemićke obitelji Pamphili, premda izabran uz potporu kardinala iz obitelji Barberini, pokrenuo je istrage protiv njih zbog zloporabe državnoga novca u pohodu na Castro, odnosno u njihovu sukobu s obitelji Farnese i zaplijenio im imovinu. U noći s 16. na 17. siječnja 1646. braća Barberini, Francesco i Taddeo, kardinal i general, izbjegli su iz Papinske Države i potražili u Parizu zaštitu kardinala i prvoga ministra Julesa Mazarina.¹⁵ Uz posredovanje utjecajnoga francuskoga kardinala Francesco se, nakon dvogodišnjega izgnanstva, početkom 1648. godine vratio u Rim i povratio svoje posjede,¹⁶ dok mu je brat Taddeo umro u pariškom izgnanstvu. S protekom vremena i u skladu s promjenama na Petrovoj stolici kardinal Barberini ponovo je osnažio utjecaj na papinskom dvoru te je 1666. godine, za pape Aleksandra VII., postao dekanom kardinalskoga kolegija.

Kardinal Francesco Barberini: od vatikanskoga knjižničara do mecene umjetnosti i znanosti u ranobaroknom Rimu

Bila bi teška simplifikacija ako bi se djelovanje kardinala Francesca Barberinija svelo samo na politiku, diplomaciju i bogaćenje. Kao mladi kardinal uspostavio je tijesne veze sa svijetom knjige, umjetnosti i znanosti. Svoja je beriva znatnim dijelom utrošio na skupljanje knjiga, rukopisa i umjetnina

¹⁴ Nikša Varezić, »Solidarnost u doba krize: rimski kardinal 'zaštitnik' i Dubrovačka Republika tijekom velikih izazova 17. stoljeća«, u: Gordana Ravančić (ur.), *Sačuvaj nas Bože rata, kuge, gladi i velike trešnje. Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost*. Zbornik radova iz sesije »Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnosti« održane u sklopu V. kongresa hrvatskih povjesničara na Sveučilištu u Zadru od 5. do 8. listopada 2016. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017), pp. 35–76, na pp. 47–71.

¹⁵ Merola, »Barberini, Francesco« (1964), pp. 174b–175a.

¹⁶ Usp. Michael Ott, »Pope Innocent X«, *The Catholic Encyclopedia* 8 (New York: Robert Appleton Company, 1910), dostupno i na mrežnoj adresi: <http://www.newadvent.org/cathen/08020b.htm> (pristupljeno 5. 6. 2020); Merola, »Barberini, Francesco« (1964), pp. 174b–175a.

tako da je Pastor s pravom zaključio da je kardinal nećak svom dohotku našao »najbolju uporabu«. ¹⁷ Mladi je kardinal preko sedam godina obnašao dužnost knjižničara, tj. bio je na čelu Vatikanske knjižnice od 1. srpnja 1626. do 13. prosinca 1633. kao dvanaesti »knjižničar Svete Rimske Crkve«. ¹⁸ U toj ga je službi naslijedio kardinal Antonio Marcello Barberini, njegov stric.

Istodobno se Francesco Barberini prometnuo u istaknutoga pokrovitelja umjetnosti, zauzevši se za gradnju, restauraciju i opremu crkava u Rimu, u promicatelja rimskoga kazališta, u zaštitnika rimskih umjetnika, napose kipara Gianlorenza Berninija, što mu je omogućilo da utemelji i vlastitu pinakoteku. ¹⁹ Dapače, u promicanju crkvene umjetnosti nije se ograničio samo na Rim ili Papinsku Državu. Kad mu je Ivan Tomko Mrnavić, kanonik zagrebačke prvostolnice i naslovni bosanski biskup, predložio da zagrebačkoj biskupiji pokloni relikvijar za sunaslovnik prvostolnice, mladi Barberini naručio je i 1635. godine poklonio zagrebačkoj prvostolnici srebreno relikvijarno poprsje sv. Stjepana, ugarskoga kralja, atribuirano glede glave kiparu Alessandru Algardiju, vrhunsko djelo ranoga rimskoga baroka. ²⁰ Barberinijeva potpora umjetnosti i ujedno crkvenim potrebama sezala je dakle do biskupije koja graniči s Osmanskim Carstvom.

Zanimanje za prirodne znanosti Francesco Barberini očitovao je osnutkom vlastitoga botaničkoga vrta i muzeja, u kojem je čuvao i Getaldicevo parabolno zrcalo, koje mu je darovao Jakov Getaldić, kad mu je poslao rukopis *De resolutione et compositione mathematica* svoga brata Marina sa zamolbom da ga objavi. ²¹ U vlastitog je palači znao ugostiti mnoge učenjake, primjerice

¹⁷ Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges*, Dreizehnter Band: Gregor XV. und Urban VIII. (1621–1644), Erste Abteilung: Gregor XV. (1621–1623) / Urban VIII. (1623–1644), erster Teil (Freiburg im Breisgau: Herder, 1929), p. 256:

»Von seinem Einkommen, das sich 1630 auf 80000 Scudi belief [Alv. Contarini 371], machte der Nepot den besten Gebrauch.«

Nadalje u bilješka: Pastor, *Geschichte der Päpste* XIII/1 (1929).

¹⁸ ***, »History of the Vatican Apostolic Library«, <https://www.vaticanlibrary.va/en/the-library/history-of-BAV.html#secondo> (pristupljeno 15. 6. 2020).

¹⁹ Merola, »Barberini, Francesco« (1964), pp. 175a–176a s pripadnom ranijom bibliografijom.

Novi miljokaz za temu pruža zbornik: *I Barberini e la cultura europea del Seicento: Atti di Convegno internazionale*, per cura di Lorenza Mochi Onori, Sebastian Schütze e Francesco Solinas (Roma: De Luca Edizioni d'arte, 2008).

²⁰ Daniel Premerl, »Zagreb Cathedral's Reliquary Bust of Saint Stephen the King: the Context of its Commission and its Attribution«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 34 (2010), pp. 101–112.

²¹ Florio Banfi, »Marino Ghetaldi da Ragusa e Tommaso Segeth da Edimburgo«, *Archivio storica per la Dalmazia* 13 (Roma, 1938), pp. 323–344, u poglavlju »IV. La pubblicazione

Benedetta Castellija, Athanasiusa Kirchera, Gabriela Naudéa i Gerrita Vosa. Među umjetnicima najzvučnije je ime svakako bio engleski pjesnik John Milton – ugošćen u listopadu 1638.²² Među desetoricom kardinala na suđenju Galileiu Francesco Barberini, premda tajnik Sv. Oficija, bio je jedan od trojice kardinala koji nisu potpisali konačnu Galileievu osudu javno proglašenu 22. lipnja 1633.²³

Popis djela posvećenih Francescu Barberiniju poduži je, kako dokumentira Agostino Oldoini, priređivač i dopunitelj četvrtoga sveska Ciacconijeva djela *Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium*, a neobjavljenim ga rukopisima dopunjuje Pastor u dodatku 13. sveska svoje *Povijesti papā*,²⁴ ali pritom obojica propuštaju uputiti na jednu ranu posvetu Francescu Barberiniju, koju potpisuje znameniti Hrvat.²⁵

dell'opera postuma del Ghetaldi«, pp. 340–344, s regestom, faksimilom i transkripcijom pisma Jakova Getaldića upućenoga iz Dubrovnika 2. travnja 1627. kardinalu Francescu Barberiniju prema rukopisu Barb. lat. 4341, f. 1r–1v, u Biblioteca Apostolica Vaticana, pp. 340–342, na p. 342:

»E con esso viene parimente uno Specchio Parabolico, fatto gittare dello stesso Signore Marino, nell'artificio del quale riconoscerà Vostra Signoria Illustrissima lo studio e 'l sapere ch'egli vi pose.«

Usp. Žarko Dadić, »O paraboličnim zrcalima Marina Getaldića«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 17 (1979), pp. 119–124, o Getaldićevu zrcalu u Barberinijevoj zbirci na pp. 120–122; Ivica Martinović, »Marin Getaldić – 'hrvatski Apolonije'«, u: Greta Pifat-Mrzljak (ur.), *Znanost u Hrvata* 1 (Zagreb: MGC, 1996), pp. 410–428; o Getaldićevim zrcalima za upaljivanje na p. 411, 414–416, 423; o Getaldićevu paraboličnom zrcalu poklonjenom kardinalu Francescu Barberiniju na p. 416, s bibliografijom.

²² Ludwig von Pastor, *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges*, Dreizehnter Band: Gregor XV. und Urban VIII. (1621–1644), Zweite Abteilung: Urban VIII. (1623–1644), zweiter Teil (Freiburg im Breisgau: Herder, 1929), p. 909.

Nadalje u bilješkama: Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/2* (1929).

²³ Maurice A. Finocchiaro, *The Galileo Affair: A Documentary History* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1989), p. 38, pp. 287–288.

²⁴ *Vitae, et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium ab initio nascentis Ecclesiae usque ad Clementem IX P.O.M.* Alphonsi Ciaconii Ordinis Praedicatorum et aliorum opera descriptae, cum uberrimis notis. Ab Augustino Oldoino Societatis Iesu recognitae, et ad quatuor tomos ingenti ubique rerum accessione productae. Additis Pontificum recentiorum imaginibus, et Cardinalium insignibus, plurimisque aeneis figuris, cum indicibus locupletissimis. Tomus quartus. (Romae: Cura et sumptibus Philippi et Antonii de Rubeis, 1677), p. 528; Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/2* (1929), u prilogu: »41–50. Dem Kardinal Francesco Barberini gewidmete Schriften«, pp. 1012–1013.

²⁵ Merola, »Barberini, Francesco« (1964), p. 175b:

»Al Barberini il vescovo di Spalato Marc' Antonio de Dominis nel 1624 dedicò il suo scritto sulle maree Euripus seu de fluxu et refluxu maris <...>.«

Uz ispravke: de Dominis je bio nadbiskup splitski, a njegovo je posljednje tiskano djelo naslovljeno *Euripus seu de fluxu et refluxu maris*, što niti je točno napisano niti pravilno istaknuto kosopisom.

Marko Antun de Dominis posvetio je tek imenovanom kardinalu nećaku svoje posljednje djelo *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia*, raspravu o morskim mijenama, s uzaludnom nadom da će mu to pomoći da izbjegne novo ispitivanje svoga nauka o Crkvi. Pritom se poslužio metaforom morskih mijena, koje su bile osnovnom temom njegova djela:

»Pa kad već sa svih strana u neizmjerne plimi pritječu k Tebi mnogi koji će Ti čestitati ili brinuti o velikim državnim poslovima ili moliti za pomoć, primi u toj plimi, molim, s veseljem i ovu knjižicu, skroman darak. Neka se osekom od Tebe k meni vrati Tvoja milost, a preko Tebe milost Presvetoga Strica, kako molim. Neka od vas prema meni pritječe blagost, pritječe milosrđe, pritječe dobrušnost; od mene prema vama, obilato vam Bog pomogao, prema Katoličkoj Crkvi i Svetoj Rimskoj Stolici, neka dakako otječe sav moj trud, sva radinost, sva poslušnost.«²⁶

De Dominisovu naslovnicu resio je grb kardinala Barberinija s tri pčele, smješten ispod posvete »Ad Illustrissimum Principem Franciscum Barberinum S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinalem amplissimum.« De Dominis se doista nalazio u neprilici: sastavio je posvetu 15. listopada 1623, samo trinaest dana nakon konzistorija na kojem je Francesco Barberini postao prvim kardinalom pape Urbana VIII.

Kardinalu Francescu Barberiniju, doživotnom kardinalu tajniku Sv. Oficija, odnosno, kako je Ivan Golub dokazao pomnim istraživanjem u Arhivu Zbora za nauk vjere, njegovu prvom suradniku kardinalu Desideriju Scagli obratio se u prevažnom pitanju još jedan znameniti Hrvat: Bartol Kašić, autor prvoga cjelovitoga prijevoda Svetoga pisma na hrvatski, kad je 1633. godine pokušao pribaviti dopuštenje za tisak Novoga zavjeta.²⁷ U svojoj je predstavi moćnom

²⁶ »Illustrissimo Principi Francisco S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinali Barberino M.[arcus] Antonius de Dominis, archiepiscopus Spalatensis, Domino suo colendissimo felicitatem.«, u: Marcus Antonius de Dominis, *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia* (Romae: Apud Andream Phaeum, 1624), ff. 2r–4r, s nadnevkom na f. 4r: »Romae Idibus Octobris MDCXXXIII.«

Usp. Marcus Antonius de Dominis / Marko Antun de Dominis, »Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia« / »Eurip ili o plimi i oseci mora«, s latinskoga preveo Ivica Martinović, u: Marcus Antonius de Dominis / Marko Antun de Dominis, *Opera physica / Radovi iz fizike*, uredili Ante Maletić i Darko Novaković (Zagreb: HAZU; Split: Lamaro, 2005), pp. 189–293; transkripcija i hrvatski prijevod de Dominisove posvete mladom kardinalu Barberiniju na pp. 192–195, na p. 195.

²⁷ Usp. Vladimir Horvat, »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije«, *Vrela i prinosi* 19 (1992–1993), pp. 163–216; preslik predstave na p. 186; transkripcija predstave na pp. 187–188; Vladimir Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja*, 2. dopunjeno izdanje (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove; Beč: Hrvatski povijesni institut, 2004), transkripcija Kašićeve predstave na pp. 195–196; Vladimir Horvat, »Apologija Bartola Kašića«, *Filologija* 57 (2011), pp. 67–132; prijevod Kašićeve

kardinalu Kašić izložio pet motiva za tiskanje svoga prijevoda Novoga zavjeta, koji je pregledalo i odobrilo teološko povjerenstvo dubrovačkoga nadbiskupa

predstavke na pp. 81–82, datacija Kašićeve predstavke na p. 80.

Nadalje u bilješkama: Horvat, »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije« (1993); Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja* (2004); Horvat, »Apologija Bartola Kašića« (2011).

Predmet Sv. Oficija o (ne)korisnosti tiskanja Kašićeva hrvatskoga prijevoda Novoga Zavjeta doživio je različita tumačenja, ovisno o tom koji su dokumenti i u kojem obliku bili dostupni istraživaču. Istraživači nisu jednoglasni o tom tko je adresat Kašićeve predstavke: Barberini ili Scaglia, a razilaze se znatno glede datacije te predstavke i u tumačenju odluke tročlanoga kardinalskog povjerenstva 13. lipnja 1634. Da je adresat bio kardinal Scaglia, dokazali su prvo Golub i, neovisno o njemu, Molnár, a slijedili su ih Thomson i Pandžić. Naprotiv, Horvat je čak 2011. godine tvrdio da je adresat kardinal Francesco Barberini. Golub i Erdmann, neovisno jedan od drugoga, ispravili su Horvatomu dataciju Kašićeve predstavke: *terminus post quem non* za oboje je smrt dubrovačkoga nadbiskupa Tommasa Cellesija u studenom 1633. godine, a Horvat je čak i 2011. ustrajao u svojoj pogrešnoj dataciji: nakon 13. lipnja 1634.

Usp. Ivan Golub, »Quellen zur Bibel Kašićs im Archiv des heiligen Offiziums«, u: *Biblia sacra. Versio Illyrica selecta, seu declaratio Vulgatae editionis Latinae. Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu professi, ac sacerdotis theologi. Ex mandato Sacrae Congregationis de propaganda fide. Anno 1625*, Bd 2: *Kommentare · Wörterverzeichnis*, ediderunt Hans Rothe et Christian Hannick (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000), pp. 131–196, tekstualna analiza Kašićeva pisma u poglavlju »[II. Studie. 2. Schriften. B. Briefe] Der Brief von Bartol Kašić an den Kardinal Desiderio Scaglia über seine Übersetzung des Neuen Testaments«, pp. 160b–162b; o dataciji Kašićeva pisma na pp. 160b–161a; transkripcija Kašićeva pisma s jasno određenim adresatom u poglavlju: »[III. Quellen. 2. Schriften. B. Briefe] Brief des Bartol Kašić an Kardinal Scaglia über die Geschichte und die Gründe seiner Übersetzung des Neuen Testaments«, pp. 179a–179b; Elisabeth von Erdmann-Pandžić, »Der gescheiterte Drucklegungsversuch der Kašić-Bibel«, u: *Biblia sacra. Versio Illyrica Selecta, seu Declaratio Vulgatae Editionis Latinae. Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu Professi, ac Sacerdotis Theologi. Ex mandato Sacrae Congregationis de propaganda Fide. Anno 1625*, Bd 2: *Kommentare · Wörterverzeichnis*, ediderunt Hans Rothe et Christian Hannick (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000), pp. 99–129, o Kašićevu pismu kardinalu Francescu Barberiniju 1633. godine na p. 110a i u bilješci 46; Antal Molnár, »Kašićev prijevod Biblije, isusovački red i Sveta Stolica (O propalom pokušaju izdanja jedne knjige)«, *Povijesni prilozi* 23 (2004), br. 26, pp. 99–133, o kardinalu Scagli kao adresatu Kašićeve predstavke na p. 102 u bilješci 17; Francis J. Thomson, »When did Bartol Kašić commence and complete his translation of the Bible into Croatian?«, *Slovo* 56–57 (2006–2007) [= 2008], pp. 559–570, o kardinalu Scagli kao adresatu Kašićeve predstavke prema Golubovoj transkripciji na p. 562, napose u bilješci 19; Zvonko Pandžić, »'Misal Rimski' i 'Sveta pisma': o sudbini dva velika jezična projekta Bartula Kašića (1575. – 1650)«, *Filologija* 50 (2008), pp. 145–196, u potpoglavlju »Tisak zabranjen i rukopis konfisciran 13. lipnja 1634.«, pp. 172–180; transkripcija dekreta Sv. Oficija s nadnevkom 13. lipnja 1634. sa slobodnim hrvatskim prijevodom na pp. 177–178; za Pandžića je kardinal Scaglia »prefekt Sv. Oficija« [sic], p. 175; Stjepan Krsaić, *Počelo je u Rimu: Katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII. stoljeću* (Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2009), u poglavlju »Prijeperi oko Kašićeva prijevoda Biblije«, pp. 301–336, o kardinalu Barberiniju kao adresatu Kašićeve predstavke prema Horvatomu transkripciji na p. 319.

INDEX LIBRORVM

- Marinus GHETALDVS.
De Resolutione, & Compositione Mathematica libri v. Rom. 1630. f. XXII. F. 29.
Prometus Archimedis, seu de Varys Corporum generibus, Gravitate, ac Magnitudine comparatis. Ibid. 1603. 4. XXI. C. 41.
Nonnullae Propositiones de Parabola. Ibid.
- Mariano GHEZZI.
De' Bagni di S. Casciano, con un Discorso sopra il Fumaiolo della Città di Castro; &c. Ronciglione 1617. 4. XXI. B. 31, & L. D. 63.
Breve discorso sopra la Salubrità dell' Aria della Città di Castro. Ibid. 1610. 4. L. D. 64.
Chronica Cunitatis Bulgariae. Ibid.
Alcune Poësie Latine, e Volgari, & discorso sopra il Fumaiolo di Castro. Ibid.
- Iacobus Albanus GHIBBESIVS.
Oratio pro noua Bibliotheca Romana Sapientiae dedicata, publicataque ab Alexandro VII. Rom. 1665. 4. LXIX. A. 13.
Propemicon Flauio Cardinali Ghiso in Galliam Legato. Rom. 1664. 4. LXIX. A. 16.
De duobus Fratribus de Aragonia Hispanicae gloria Columnis in Italia. Romæ 1665. 4. LXIX. A. 18.
Interpretatio in Psalmum vltimum Iconis Basilicae in Carolo I. Britannia Rege. Venet. 1650. 8. LXVII. A. 34.
Aethra regnans sub auspicijs Alexandri VII. Rom. 1655. 4. LXVI. A. 6.
Novum Sidus, seu Francisci de Sales in Caelo triumphus. Ibid. 1656. 4. LXVI. A. 6.
Carmen seculare in anno Iubilaei; cum interpretatione Italica. Ibid. 1650. 4. LXVI. A. 6.
Iter Barberinum. 4. LXVI. A. 6.
- Girolamo GHILINI.
Teatro d'huomini illustri letterati, vol. I. Milano 8. LVII. B. 56.
- Constantinus GHINIUS.
Natales SS. Canoniarum, è Ioanne de Nigra Valle collecti. Ven. 1631. 4. XXIX. C. 53.
- Ioannes GHINIUS.
Iura Apostolicae Sedis super Castro Rini Diaeces. Imolen. Rom. 1638. 4. XVI. C. 40.
- Africanus GHIRARDELLVS.
S. Abundij Martyris historia. Rom. 1620. 4. LXIX. A. 13.
- Gio. Battista Filippo GHIRARDELLI.
Il Costantino, Tragedia. Rom. 1644. 8. LXXIII. B. 34.
Difesa della sopraferita Tragedia. Ibid.
- LORENZO GHIRARDELLI.
Sonetti per Marino Zorzi. Bergamo 1636. 4. LXVII. A. 13.
- Cornelio GHIRARDELLO.
Discorso sopra l'Eclisse del Sole, che doue succedere alli 21. di Maggio 1621. Bol. 1621. 4. LI. B. 70.
- Cherubino GHIRARDACCI.
Historia di Bologna parte prima. Bol. 1596. XXVI. E. 11.
- Seraphinus GHIRARDVS.
Oratio ad Cardinalem de Ruere de Republica ordinanda. Rom. 1588. 4. LXVI. A. 29.
- Paulus GHIRLANDVS, V. GRILLANDVS.
 Signori di GHISA.
Vittoria riportata da Signori di Ghisa, & altri Francesi contra i Ribelli del Re di Francia nell'assedio di S. Gio. d'Angelin. Lionæ 1621. 8. LXVII. A. 27.
- Innocentio Cybo GHISI.
Vita, e Miracoli di S. Giacinto dell'Ordine de' Predicatori. Verona 1594. 4. LIX. D. 20.
- Franciscus GHISILERIVS.
De Iudice Regularium. Ven. 1613. 4. XI. B. 35.
- Dominicus GHISIVS.
Laudatio funebris in obitum Leonardi Cagui. Flor. 1616. 4. LXVI. A. 15. MI-

Slika 4. Tri Getaldičeva djela u katalogu knjižnice kardinala Francesca Barberinija. *Index Bibliothecae* qua Franciscus Barberinus S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinalis Vicecancellarius magnificentissimas suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiores reddidit. Tomi tres libros typis editos complectentes. (Romae: Typis Barberinis excudebat Michael Hercules, 1681), [Tomus I], p. 468a.

nakon šestogodišnjega rada u suradnji s prevoditeljem,²⁸ a koji je na temelju odluke Zbora za širenje vjere 22. studenoga 1632. postao, posve neočekivano, predmetom ispitivanja Sv. Oficija: »je li korisno i prikladno tiskati spomenuti [Novi] Zavjet na tom jeziku?« (*an expediat et conveniat Testamentum prae-fatum in ea lingua imprimere*).²⁹ Nažalost, tom predstavkom veliki Pažanin nije uspio ishoditi odluku tročlanoga kardinalskog povjerenstva Sv. Oficija na čelu s Desiderijem Scagliom u prilog tiskanju Novoga zavjeta na hrvatskom. Naprotiv, to je povjerenstvo 13. lipnja 1634. zaključilo da nema potrebe za tiskanjem Novoga zavjeta »u ovom novom prijevodu« (*hac nova versione*), tj. u Kašićevu hrvatskom prijevodu.³⁰

Getaldićeva djela u Bibliotheca Barberina

U obiteljskoj palači Barberini na Kvirinalu kardinal Francesco Barberini posjedovao je iznimno vrijednu knjižnicu *Bibliotheca Barberina*, koja je 1902. godine, za pape Lava XIII, u cijelosti otkupljena i uključena u Biblioteca Apostolica Vaticana, zajedno sa svojih 10.659 rukopisa.³¹ U njoj su bila pohranjena i tri Getaldićeva tiskana djela (sl. 4), kako svjedoči njezin katalog tiskan 1681. godine, dvije godine nakon vlasnikove smrti:

»Marinus Ghetaldus.

De resolutione et compositione mathematica libri V. Rom. 1630. f. XXII. F. 29.
Promotus Archimedis [sic], seu de variis corporum generibus, gravitate ac magnitudine comparatis. Rom. 1603. 4. XXII. C. 41.

Nonnullae propositiones de parabola. Ibid.«³²

²⁸ Horvat, »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije« (1993), p. 187; Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja* (2004), p. 195:

»[Nova translatione del Novo testamento conforme all' Editione Volgata] Fù fata, et e stata revista per sei anni continui con molta diligenza da Sacerdoti Teologi deputati, et intendenti dell' una et l' altra lingua insieme con l' Autore confrontando le parole Illiriche parola per parola col testo Latino, come lo mostra nella sua approvazione il presente Mons. Arcivescovo Tommaso Celesio.«

²⁹ Horvat, »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije« (1993), p. 179; Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja* (2004), p. 193.

³⁰ Horvat, »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije« (1993), p. 185; Horvat, *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja* (2004), p. 193.

³¹ Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/2* (1929), p. 909; Cinzia Fortuzzi, *La Biblioteca Barberina. La libreria di Urbano VIII e Francesco Barberini* (Academia.edu, 2018), pp. 175–177; dostupno na mrežnoj adresi: https://www.academia.edu/36580655/La_Biblioteca_Barberina_la_raccolta_libraria_di_Urbano_VIII_e_Francesco_Barberini (pristupljeno 11. 2. 2020).

³² *Index Bibliothecae* qua Franciscus Barberinus S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinalis Vicecancellarius magnificentissimas suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiores reddidit. Tomi tres libros typis editos complectentes, [Tomus I] (Romae: Typis Barberinis excudebat Michael Hercules, 1681), p. 468a.

U svojoj znamenitoj knjižnici Francesco Barberini posjedovao je prvo izdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*, koje je tiskara papinske riznice objavila »na njegovu zapovijed«, te prva dva Getaldićeva djela tiskana 1603. godine u Rimu: djelce o paraboli i prvi otisak *Unaprijeđenoga Arhimeda*, onaj u kojem je na naslovnici pogrešno otisnuto *Promotus Archimedis*, umjesto *Promotus Archimedes*.

Samo pak izdanje Getaldićeva remek-djela *De resolutione et compositione mathematica* iz 1630. godine upućuje na dvije poveznice između kardinala Francesca Barberinija i Getaldićeva matematičkoga rukopisa. Prvu otkriva pismo triju nejakih kćeri Marina Getaldića kardinalu Francescu Barberiniju s molbom da objavi rukopis njihova oca, pismo koje, kako sam već upozorio, nije otisnuto u svim primjercima prvoga izdanja Getaldićeva remek-djela.³³ U njemu se, u kićenu baroknom stilu, spominju »pčele vladarice« (*regnatrices apes*),³⁴ pčele koje se ponajviše odnose na papu Urbana VIII., Maffea Barberinija, i njegova »kardinala nećaka« Francesca Barberinija, ali dakako i na ostale članove roda Barberini na istaknutim položajima u Papinskoj Državi: na kardinale Antonija Marcella i Antonija Mladega te generala Taddea. Tri pčele jedino su heraldičko obilježje obitelji Barberini. Svaka uputnica na pčele ujedno je odavanje poštovanja rodu Barberini. Da je ta metafora kružila kulturnim krugovima ranobaroknoga Rima, svjedoči i naslov *Apes Urbanae* za katalog izdanja rimskih pisaca tiskanih u razdoblju 1630–1632, što ga je priredio učenjak Leone Allacci,³⁵ u to vrijeme knjižničar kardinala Lelia Biscie, a potom knjižničar kardinala Francesca Barberinija, napokon i kustos Vatikanske knjižnice.

Drugu poveznicu nudi pismo papinskoga tiskara Andree Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske,³⁶ u kojem tiskar

³³ »Eminentissimo ac Reverendissimo Principi Francisco Card. Barberino Anna[,] Francisca, et Maria Marini Ghetaldi Filiae infantulae f.[elicitatem]«, u: Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630), f. [2r]–[2v].

Nadalje u bilješkama: Marini Ghetaldi filiae, »Eminentissimo ac Reverendissimo Principi Francisco Card. Barberino« (1630).

³⁴ Marini Ghetaldi filiae, »Eminentissimo ac Reverendissimo Principi Francisco Card. Barberino« (1630), f. [2r].

³⁵ Leo Allatius, *Apes Urbanae, sive de viris illustribus, qui ab Anno MDCXXX. per totum MDCXXXII. Romae adfuerunt ac typis aliquod evulgarunt*. (Romae: Excudebat Ludovicus Grignanus, 1633).

³⁶ O Taddeu Barberiniju vidi: Pastor, *Geschichte der Päpste XIII/1* (1929), pp. 259–260; Alberto Merola, »Barberini, Taddeo«, *Dizionario biografico degli Italiani* 6 (1964), pp. 180–182, dostupno i na mrežnoj adresi:

https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-barberini_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 12. 3. 2020).

Nadalje u bilješkama: Merola, »Barberini, Taddeo« (1964).

iz prve ruke opisuje ulogu Taddeova brata Francesca u objavljivanju Getaldićeva dragocjenoga matematičkog rukopisa:

»Mojim je željama [da pronađem nešto što bih mogao posvetiti Tebi zagrijanom za matematičke discipline] ipak jednom pomogao Marin Getaldić, znameniti matematičar iste uspomene, za čija se preslavna djela, da ne bi propala sa svojim piscem, svojim zapovijedima, a mojim tiskom brine uzoriti kardinal [Francesco] Barberini, Tvoj brat, koji ne podnosi da djela velikih muževa leže u tmni i u 'grobu oka' [= nedostupna za čitanje].«³⁷

Francesco Barberini i Andrea Brogiotti uspjeli su u svojim nastojanjima: *Typographia Reverendae Camerae Apostolicae*, s Andreom Brogiottijem na čelu, otisnula je 1630. godine opsežni i zahtjevni Getaldićev matematički rukopis, s mnogobrojnim geometrijskim crtežima,³⁸ tablično oblikovanim »pregledima rastavljanja i sastavljanja« (*conspectus resolutionis et compositionis*)³⁹ i osobitom matematičkom notacijom. Time je kardinal Francesco Barberini stekao neprolazne zasluge ne samo za objavljivanje Getaldićeva matematičkoga remek-djela i hrvatsku matematičku baštinu, nego i za cjelokupnu matematiku svoga doba.

Pseudoizdanje iz 1640. godine

'Izdanje' Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* iz 1640. godine sadrži u cijelosti knjižni slog prvoga izdanja iz 1630. godine, a razlike među tim izdanjima mogu se uočiti samo na naslovnici i u likovnoj opremi Brogiottijeva pisma knezu Taddeu Barberiniju. Pismo triju Getaldićevih kćerkica, koje nije uvršteno ni u sve primjerke prvoga izdanja, a

³⁷ »Illustrissimo atque Excelentissimo Principi Thadaeo Barberino, generali rei militaris in Pontificia ditione Moderatori. Andreas Broggiottus felicitatem.«, u: Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630), f. [3r]–[3v]: »Votis aliquando meis affluit Marinus Ghetaldus insignis huius memoriae mathematicus, cuius opera praeclara ne cum ipso cecidisse videantur authore, iussis cavet suis et typis meis Eminentissimus Cardinalis [Franciscus] Barberinus frater tuus, qui magnorum monumenta virorum iacere in tenebris oculique sepulcro non patitur.«

Usp. Žarko Dadić, *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim obzirom na egzaktne znanosti) 3: Rani Novi vijek* (Zagreb: Izvori, 2017), u poglavlju »Matematičar i fizičar Marin Getaldić«, pp. 30–55, na p. 54.

³⁸ Usp. primjerice stranice s crtežima u: Marinus Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*, opus posthumum (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630), pp. 136 i 201.

Nadalje u bilješkama: Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica* (1630).

³⁹ Usp. Ghetaldus, *De resolutione et compositione mathematica* (1630), pp. 18, 21, 41, 71 i 74.

izravno se obraća kardinalu Francescu Barberiniju i spominje »pčele vladarice« (*regnatrices apes*), izostavljeno je u izdanju 1640. godine, bar tako potvrđuje proučeni primjerak. Pismo koje je vatikanski tiskar Brogiotti uputio Francescovu bratu, knezu Taddeu Barberiniju, zapovjedniku papinske vojske, zadržano je, ali je uklonjena pčela koja je u prvom izdanju otisnuta na kraju pisma.

Godine 1640. Getaldicevo djelo *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* objavljeno je dakle bez izričaja »pčele vladarice« i bez pčela kao heraldičkoga obilježja obitelji Barberini na naslovnici i u opremi Brogiottijeva pisma. Ipak, nameće se pitanje, zašto pri 'priređivanju' izdanja iz 1640. godine nije uklonjeno i Brogiottijevo pismo Taddeu Barberiniju. Jedan bi odgovor mogao glasiti: zato što je Taddeo, premda je obnašao odgovorne vojne i državne dužnosti u Papinskoj Državi, slažu se povjesničari papinstva, ipak bio »osoba drugoga plana« (*personaggio di secondo piano*).⁴⁰ Dodatni bi odgovor bio: Andrei Brogiottiju, ravnatelju tiskare Apostolske Komore, bilo je stalo zadržati vlastito pismo, odnosno on je prosudio da mu ponovno objavljivanje toga pisma neće škoditi. »Pčele« jednoga firentinskoga plemićkoga roda pretjerano su dominirale papinskim Rimom te je potkraj svoga pontifikata Urban VIII., mučen grižnjom savjesti zbog nepotizma, čak u dva navrata imenovao teološko povjerenstvo sa svrhom da prosudi je li zakonito da njegovi nećaci zadrže svoje posjede.⁴¹

Uklanjanje »pčela vladarica« pri priređivanju izdanja 1640. godine znači dakle samo jedno: da je izdanje iz 1640. nastalo ili od dijela naklade prvoga izdanja u kojem kao prvi ili drugi list iza naslovnice nije bilo umetnuto pismo triju Getaldicevih kćerica kardinalu Francescu Barberiniju, meceni kulturnoga i znanstvenoga života u baroknom Rimu ili, manje vjerojatno, od primjeraka u kojima je pismo Getaldicevih kćerica otisnuto pa je za potrebe izdanja 1640. godine uklonjeno. Prema tomu, ponovo su bila tiskana samo dva lista: naslovnica i sljedeći list koji sadrži pismo vatikanskoga tiskara Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, ovoga puta bez barberinijevske pčele. Kad tiskar ili izdavač od neprodanoga dijela naklade napravi 'novo izdanje' tako da promijeni naslovnicu i ponekad paratekstove koji prate neprodani dio naklade prethodnoga izdanja, a u cijelosti iskoristi postojeći knjižni blok, takvo se izdanje naziva pseudoizdanjem. Stoga je izdanje iz 1640. godine upravo to – pseudoizdanje, a ne drugo izdanje Getaldiceva remek-djela *De resolutione et compositione mathematica*.

⁴⁰ Merola, »Barberini, Taddeo« (1964), p. 180a.

⁴¹ Michael Ott, »Pope Urban VIII.«, *The Catholic Encyclopedia* 15 (New York: Robert Appleton Company, 1912), dostupno na mrežnoj adresi <http://www.newadvent.org/cathen/15218b.htm> (pristupljeno 18. 7. 2020).

Bibliografija

Vrela

- Ghetaldus, Marinus. 1630. Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1630).
Pismo triju Getaldićevih kćerkica kardinalu Francescu Barberiniju samo u nekim primjercima izdanja: »Eminentissimo ac Reverendissimo Principi Francisco Card. Barberino Anna[,] Francisca, et Maria Marini Ghetaldi Filiae infantulae f.[elicitatem]«, f. [2r]–[2v] ili f. [3r]–[3v].
Pismo vatikanskoga tiskara Andree Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske, u svim primjercima izdanja: »Illustrissimo atque Excelentissimo Principi Thadaeo Barberino, generali rei militaris in Pontificia ditione Moderatori. Andreas Broggiottus felicitatem.«, f. [3r]–[3v] ili f. [2r]–[2v].
- Ghetaldus, Marinus. 1640. Marini Ghetaldi patritii Ragusini mathematici praestantissimi *De resolutione et compositione mathematica libri quinque*. Opus posthumum. (Romae: Ex Typographia Reverendae Camerae Apostolicae, 1640).
Pismo vatikanskoga tiskara Andree Brogiottija knezu Taddeu Barberiniju, vrhovnom zapovjedniku papinske vojske: »Illustrissimo atque Excelentissimo Principi Thadaeo Barberino, generali rei militaris in Pontificia ditione Moderatori. Andreas Broggiottus felicitatem.«, f. [2r]–[2v].

Literatura

- ***. s. d. »History of the Vatican Apostolic Library«, na mrežnoj adresi: <https://www.vaticanlibrary.va/en/the-library/history-of-BAV.html#secondo> (pristupljeno 15. 6. 2020).
- ***. 1681. *Index Bibliothecae qua Franciscus Barberinus S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinalis Vicecancellarius magnificentissimas suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiores reddidit. Tomi tres libros typis editos complectentes. [Tomus I]* (Romae: Typis Barberinis excudebat Michael Hercules, 1681).
- Allatius, Leo. 1633. *Apes Urbanae, sive de viris illustribus, qui ab Anno MDCXXX. per totum MDCXXXII. Romae adfuerunt ac typis aliquod evulgarunt*. (Romae: Excudebat Ludovicus Grignanus, 1633).
- Banfi, Florio. 1938. »Marino Ghetaldi da Ragusa e Tommaso Segeth da Edimburgo«, *Archivio storica per la Dalmazia* 13 (Roma, 1938), pp. 323–344.
Poglavlje »IV. La pubblicazione dell'opera postuma del Ghetaldi«, pp. 340–344; regest, faksimil i transkripcija pisma Jakova Getaldića upućenoga iz Dubrovnika 2. travnja 1627. kardinalu Francescu Barberiniju prema rukopisu Barb. lat. 4341, f. 1r–1v, u Biblioteca Apostolica Vaticana, na pp. 340–342.

- Ciaconius, Alphonsus; Oldoinus, Augustinus. 1677. *Vitae, et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium ab initio nascentis Ecclesiae usque ad Clementem IX P.O.M.* Alphonsi Ciaconii Ordinis Praedicatorum et aliorum opera descriptae, cum uberrimis notis. Ab Augustino Oldoino Societatis Iesu recognitae, et ad quatuor tomos ingenti ubique rerum accessione productae. Additis Pontificum recentiorum imaginibus, et Cardinalium insignibus, plurimisque aeneis figuris, cum indicibus locupletissimis. Tomus quartus. (Romae: Cura et sumptibus Philippi et Antonii de Rubeis, 1677).
- Dadić, Žarko. 1979. »O paraboličnim zrcalima Marina Getaldića«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 17 (1979), pp. 119–124.
O Getaldićevu zrcalu u Barberinijevoj zbirci na pp. 120–122.
- Dadić, Žarko. 2017. *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim obzirom na egzaktne znanosti) 3: Rani Novi vijek* (Zagreb: Izvori, 2017).
Poglavlje o Getaldićevoj biografiji: »Matematičar i fizičar Marin Getaldić«, pp. 30–55.
- De Dominis, Marcus Antonius. 1624. »Illustrissimo Principi Francisco S.[anctae] R.[omanae] E.[cclesiae] Cardinali Barberino M.[arcus] Antonius de Dominis, archiepiscopus Spalatensis, Domino suo colendissimo felicitatem.«, u: Marcus Antonius de Dominis, *Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia* (Romae: Apud Andream Phaeum, 1624), ff. 2r–4r, s nadnevkom na f. 4r: »Romae Idibus Octobris MDCXXIII.«
- De Dominis, Marcus Antonius / De Dominis, Marko Antun. 2005. »Euripus seu de fluxu et refluxu maris sententia« / »Eurip ili o plimi i oseci mora«, s latinskoga preveo Ivica Martinović, u: Marcus Antonius de Dominis / Marko Antun de Dominis, *Opera physica / Radovi iz fizike*, uredili Ante Maletić i Darko Novaković (Zagreb: HAZU; Split: Lamaro, 2005), pp. 189–293.
Transkripcija i hrvatski prijevod de Dominisove posvete kardinalu Francescu Barberiniju, pp. 192–195.
- Erdmann-Pandžić, Elisabeth von. 2000. »Der gescheiterte Drucklegungsversuch der Kašić-Bibel«, u: *Biblia sacra. Versio Illyrica Selecta, seu Declaratio Vulgatae Editionis Latinae. Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu Professi, ac Sacerdotis Theologi. Ex mandato Sacrae Congregationis de propaganda Fide. Anno 1625, Bd 2: Kommentare · Wörterverzeichnis*, ediderunt Hans Rothe und Christian Hannick (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000), pp. 99–129.
O Kašićevu pismu kardinalu Francescu Barberiniju 1633. godine na p. 110a, napose u bilješki 46.
- Finocchiaro, Maurice A. 1989. *The Galileo Affair: A Documentary History* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1989).
- Fortuzzi, Cinzia. 2018. *La Biblioteca Barberina. La libreria di Urbano VIII e Francesco Barberini* (Academia.edu, 2018), pp. 175–177; dostupno na mrežnoj adresi: https://www.academia.edu/36580655/La_Biblioteca_Barberina_la_raccolta_libreria_di_Urbano_VIII_e_Francesco_Barberini (pristupljeno 11. 2. 2020).

- Golub, Ivan. 2000. »Quellen zur Bibel Kašić im Archiv des heiligen Offiziums«, u: *Biblia sacra. Versio Illyrica selecta, seu declaratio Vulgatae editionis Latinae. Bartholomaei Cassij Curictensis e Societate Iesu professi, ac sacerdotis theologi. Ex mandato Sacrae Congregationis de propaganda fide. Anno 1625*, Bd 2: *Kommentare · Wörterverzeichnis*, ediderunt Hans Rothe und Christian Hannick (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2000), pp. 131–196.
- »[II. Studie. 1. Entscheidungen] Die Entscheidung vom 13. Juni 1634«, pp. 136a–140a; povijesni kontekst odluke; njemački prijevod odluke tročlanog kardinalskog povjerenstva, pp. 138b–139a.
- »[II. Studie. 2. Schriften. A. Akten] Abschrift der Entscheidung der Kongregation des Hl. Offiziums vom 13. Juni 1634«, pp. 147b–148b; tekstualna analiza prijepisa odluke u *Censura Librorum ab Anno 1626 ad Annum 1640* u Arhivu Zbora za nauk vjere.
- »[II. Studie. 2. Schriften. B. Briefe] Abschrift der Entscheidung des Hl. Offiziums vom 13. Juni 1634 über die Überflüssigkeit der Übersetzung von Kašić«, p. 157a; prijepis odluke koji je kardinal Scaglia poslao s priložima drugim dvama članovima kardinalskog povjerenstva uoči sjednice Vijeća desetorice 23. lipnja 1634.
- »[II. Studie. 2. Schriften. B. Briefe] Der Brief von Bartol Kašić an den Kardinal Desiderio Scaglia über seine Übersetzung des Neuen Testaments«, pp. 160b–162b; tekstualna analiza Kašićeva pisma; o dataciji Kašićeva pisma na pp. 160b–161a.
- »[III. Quellen. 2. Schriften. A. Akten] Entscheidung der Kongregation des Hl. Offiziums vom 13. Juni 1634. Abschrift«, pp. 174b–175a; transkripcija odluke Sv. Oficija.
- »[III. Quellen. 2. Schriften. B. Briefe] Brief des Bartol Kašić an Kardinal Scaglia über die Geschichte und die Gründe seiner Übersetzung des Neuen Testaments«, pp. 179a–179b, transkripcija Kašićeva pisma s jasno određenim adresatom.
- Horvat, Vladimir. 1993. »Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije«, *Vrela i prinosi* 19 (1992–1993), pp. 163–216.
- »Dosje o Kašićevu Novom zavjetu u Sv. Oficiju«, pp. 185–188; preslik Kašićeve predstavke na p. 186; transkripcija predstavke, naslovljena »Kašićev memorijal 1634. prefektu Sv. Oficija kardinalu Francescu Barberini[ju]«, na pp. 187–188.
- Horvat, Vladimir. 1999. »Paradoksalna sudbina hrvatske Biblije Bartola Kašića: naručena 1625., zabranjena 1634., tiskana konačno 1999.«, u: Ivan Kosić (ur.), *Bartol Kašić u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu* (Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1999), pp. 65–89.
- »Sv. Oficij otvorio 1633. dosje o Kašićevu Novom zavjetu«, pp. 85–88; transkripcija predstavke, naslovljena »Kašićev memorijal prefektu Sv. Oficija 1634.«, na pp. 87–88.
- Horvat, Vladimir. 2004. *Bartol Kašić – otac hrvatskoga jezikoslovlja*, 2. dopunjeno izdanje (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Družbe Isusove; Beč: Hrvatski povijesni institut, 2004).
- Transkripcija Kašićeve predstavke Sv. Oficiju, pp. 195–196.

- Horvat, Vladimir. 2011. »Apologija Bartola Kašića«, *Filologija* 57 (2011), pp. 67–132.
 Poglavlje »Dosje Sv. Oficija protiv Bartola Kašića«, pp. 77–82.
 »Dosje Sv. oficija protiv Bartola Kašića«, pp. 77–82; hrvatski prijevod nedatirane Kašićeve predstavke Sv. Oficiju, pp. 81–82.
- Jurić, Šime. 1971. *Croatiae scriptores Latini recentioris aetatis: Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita* (Zagrabiae: Institutum historicum Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1971).
 O izdanjima Getaldićevih djela na p. 309, nn. 4–5; p. 310, nn. 6–9, 11–14.
 Na p. 310 pod n. 13 uvrštena je bibliografska jedinica za izdanje Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* iz 1640. godine s jednim jedinim primjerkom u Hrvatskoj – u vlasništvu Znanstvene knjižnice u Dubrovniku pod signaturom: R II-3. Ali to nije točan podatak: pod tom je signaturom pohranjeno prvo izdanje Getaldićeva djela iz 1630. godine.
- Körbler, Đuro. 1915. *Abbatis Stephani Gradii Ragusini ad Consilium rogatorum rei publicae Ragusinae epistolae scriptae (ab Anno MDCLXVII usque ad mortem Gradii)*. / *Pisma opata Stjepana Gradića Dubrovčanina Senatu Republike Dubrovačke od 1667. do 1683.*, Bogišićev prijepis dopunio, za štampaње uredio, napisao uvod o životu i radu Gradićevu, pa dodao popis licâ i mjesta dr. Đuro Körbler, *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* 37 (Zagreb: JAZU, 1915).
 O zauzimanjima kardinala Francesca Barberinija za Dubrovnik *passim* na pp. 107–398; u Körblerovu kazalu »Lica i mjesta« s. v. »Barberino, Fraño«, pp. 489–490.
- Krasić, Stjepan. 1987. *Stjepan Gradić (1613–1683): Život i djelo*, Djela JAZU 67 (Zagreb: JAZU, 1987).
 O zauzetosti staroga kardinala Francesca Barberinija za obnovu Dubrovnika nakon Velike trešnje u poglavlju »XII 'Obnovitelj našega Grada i slobode'«, pp. 106–182, na pp. 115–122.
- Krasić, Stjepan. 2009. *Počelo je u Rimu: Katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII. stoljeću* (Dubrovnik: Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, 2009).
 Poglavlje »Prijeperi oko Kašićeva prijevoda Biblije«, pp. 301–336, na pp. 311–336.
 O Kašićevu pismu »utjecajnom prefektu Sv. Oficija kardinalu Francescu Barberiniju« »u tijeku 1633.«, s pozivanjem na Horvata, ali s Golubovom datacijom pisma, p. 319.
- Martinović, Ivica. 1983. *Stjepan Gradić – život i djelo*. Katalog izložbe u povodu 300. obljetnice smrti (Dubrovnik: Nacionalni komitet SFRJ za historiju nauka, 1983).
 O djelovanju kardinala zaštitnika Francesca Barberinija neposredno nakon dubrovačkoga potresa 1667. u poglavlju »Obnovitelj našega Grada i slobode«, pp. 25–27, na p. 26 u opisu izložaka nn. 75–77.
- Martinović, Ivica. 1996. »Marin Getaldić – 'hrvatski Apolonije'«, u: Greta Pifát-Mrzljak (ur.), *Znanost u Hrvata* 1 (Zagreb: MGC, 1996), pp. 410–428.

- O Getaldićevim zrcalima za upaljivanje na p. 411, 414–416, 423; o Getaldićevu paraboličnom zrcalu poklonjenom kardinalu Francescu Barberiniju na p. 416, s bibliografijom.
- Martinović, Ivica. 2019. »Giovanni Battista Riccioli o Getaldićevu djelu *Promotus Archimedes*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 45/1 (2019), pp. 7–90. O izdanju Getaldićeva djela *De resolutione et compositione mathematica* iz 1640. na p. 33, u bilješci 60.
- Merola, Alberto. 1964. »Barberini, Francesco«, *Dizionario biografico degli Italiani* 6 (1964), pp. 172b–176b, dostupno i na mrežnoj adresi: https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-barberini_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 12. 3. 2020).
- Merola, Alberto. 1964. »Barberini, Taddeo«, *Dizionario biografico degli Italiani* 6 (1964), pp. 180–182, dostupno i na mrežnoj adresi: https://www.treccani.it/enciclopedia/taddeo-barberini_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 12. 3. 2020).
- Mochi Onori, Lorenza; Schütze, Sebastian; Solinas, Francesco (per cura di). 2008. *I Barberini e la cultura europea del Seicento: Atti di Convegno internazionale* (Roma: De Luca Edizioni d'arte, 2008).
- Molnár, Antal. 2004. »Kašićev prijevod Biblije, isusovački red i Sveta Stolica (O propalom pokušaju izdanja jedne knjige)«, *Povijesni prilozi* 23/26 (2004), pp. 99–133. O kardinalu Scagli kao adresatu Kašićeve predstavke na p. 102 u bilješci 17, s točnom signaturom dokumenta.
O kardinalu Scagli kao odgovornoj osobi za provođenje istražnog postupka i izricanje odluke o prikladnosti Kašićeva prijevoda Novoga zavjeta, pp. 114–115.
- Ott, Michael. 1910. »Pope Innocent X.«, *The Catholic Encyclopedia* 8 (New York: Robert Appleton Company, 1910), dostupno i na mrežnoj adresi: <http://www.newadvent.org/cathen/08020b.htm> (pristupljeno 5. 6. 2020).
- Ott, Michael. 1912. »Pope Urban VIII.«, *The Catholic Encyclopedia* 15 (New York: Robert Appleton Company, 1912), dostupno na mrežnoj adresi <http://www.newadvent.org/cathen/15218b.htm> (pristupljeno 18. 7. 2020).
- Pandžić, Zvonko. 2008. »'Misal Rimski' i 'Sveta pisma': o sudbini dva velika jezična projekta Bartula Kašića (1575. – 1650)«, *Filologija* 50 (2008), pp. 145–196. Potpoglavlje »Tisak zabranjen i rukopis konfisciran 13. lipnja 1634.«, pp. 172–180. Transkripcija odluke tročlanoga kardinalskog povjerenstva s kardinalom Scagliom na čelu 13. lipnja 1634. priređena iz ostavštine kardinala Orazija Giustinianija i popraćena hrvatskom parafrazom, pp. 177–178. Za Pandžića je kardinal Scaglia »prefekt Svetoga oficija«, a on to nikad nije bio, p. 175.
- Pastor, Ludwig Freiherrn von. 1929. *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges*, Dreizehnter Band: Gregor XV und Urban VIII. (1621–1644), Erste Abteilung: Gregor XV. (1621–1623) / Urban VIII. (1623–1644), erster Teil (Freiburg im Breisgau: Herder, 1929).

- Pastor, Ludwig Freiherrn von. 1929. *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges*, Dreizehnter Band: Gregor XV. und Urban VIII. (1621–1644), Zweite Abteilung: Urban VIII. (1623–1644), zweiter Teil (Freiburg im Breisgau: Herder, 1929).
 »Anhang. Ungedruckte Aktenstücke und archivalische Mitteilungen.« sadržava:
 »41–50. Dem Kardinal Francesco Barberini gewidmete Schriften«, pp. 1012–1013;
 sadrži popis netiskanih, a kardinalu posvećenih rukopisa u Bibliotheca Barberina,
 kao dopunu popisu koji je objavljen u četvrtom svesku Ciacconijeva djela *Vitae, et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium ab initio nascentis Ecclesiae usque ad Clementem IX P.O.M.*
- Peloza, Makso. 1979. »Dubrovački diplomat Petar Beneša«, *Dubrovački horizonti* 10–11 (1978–1979), pp. 13–19.
- Peloza, Makso. 1983. »Beneša, Petar«, *Hrvatski biografski leksikon* 1 (1983), p. 641,
 dostupno na mrežnoj adresi: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1710> (pristupljeno 2. 9. 2020).
- Peloza, Massimiliano. 1966. »Benessa (Beneša), Pietro«, *Dizionario biografico degli Italiani* 8 (1966), pp. 477–478, dostupno na mrežnoj adresi: https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-benessa_%28Dizionario-Biografico%29/ (pristupljeno 2. 9. 2020).
- Premerl, Daniel. 2010. »Zagreb Cathedral's Reliquiary Bust of Saint Stephen the King: the Context of its Commission and its Attribution«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 34 (2010), pp. 101–112.
- Rietbergen, Peter. 2007. *Power and Religion in Baroque Rome: Barberini Cultural Policies* (Leiden – Boston: Brill, 2007).
 Poglavlje o odnosu Barberinija prema kulturi: »The Return of the Muses: Instruments of Cultural Policy in Barberini Rome (1623–1644)«, pp. 377–425.
- Thomson, Francis J. 2007. »When did Bartol Kašić commence and complete his translation of the Bible into Croatian?«, *Slovo* 56–57 (2006–2007) [= 2008], pp. 559–570.
 Da je, prema Golubovu izdanju predstavke, kardinal Scaglia adresat Kašičeve predstavke, vidi p. 562, napose bilješku 19.
- Varezić, Nikša. 2017. »Solidarnost u doba krize: rimski kardinal 'zaštitnik' i Dubrovačka Republika tijekom velikih izazova 17. stoljeća«, u: Gordan Ravančić (ur.), *Sačuvaj nas Bože rata, kuge, gladi i velike trešnje. Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost*. Zbornik radova iz sesije »Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnosti« održane u sklopu V. kongresa hrvatskih povjesničara na Sveučilištu u Zadru od 5. do 8. listopada 2016. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017), pp. 35–76.
- Varezić, Nikša. 2018. *Dosta je reči u Rimu da bi se reklo čitavom svijetu. Dubrovačka Republika i Sveta Stolica tijekom 16. i 17. stoljeća* (Zagreb: HAZU; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2018).

Poglavlje »Kardinal Francesco Barberini – zaštitnik Dubrovačke Republike«, pp. 153–170.

Vekarić, Nenad. 2013. *Vlastela grada Dubrovnika 4: Odabrane biografije (A – D)* (Zagreb: HAZU; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2013). Biografija »Petar Beneša«, pp. 102–104.

Without Barberini “ruling bees”: the pseudo-edition of Marin Getaldić’s *De resolutione et compositione mathematica* in 1640

Summary

The first edition of Marin Getaldić’s masterpiece *De resolutione et compositione mathematica* (1630) was printed posthumously in the Vatican printing-house of the Reverend Apostolic Camera by order of the powerful Francesco Barberini, “cardinal nephew” of Pope Urban VIII and “cardinal protector” of the Dubrovnik Republic. Yet apart from the mentioned first edition, there was also another edition in 1640, recorded in literature only once – in Jurić’s bibliography of Croatian Neo-Latinism *Croatiae scriptores* (1971).

A comparison of these two editions has resulted in merely four differences: the first, naturally, relates to the year of edition, while the remaining three concern Cardinal Francesco Barberini, that is, the Barberini noble lineage. “Ruling bees,” heraldic insignia of the Barberini family, have been removed from two places in the 1640 edition: from the title page and from the decorative layout of the letter of the Vatican printer Andrea Brogiotti to Prince Taddeo Barberini, supreme commander of the Papal Army. The letter of Marin Getaldić’s three little daughters to Cardinal Francesco Barberini, which contains the syntagm “ruling bees” (*regnatrices apes*) and was included in a few copies of the first edition, has not been found in the analyzed copy of the 1640 edition. The changes, thus, refer only to the title page and the front matter, while Getaldić’s five books on the methods of analysis and synthesis in mathematics have remained intact. Therefore, this leads to a conclusion that the 1640 edition owes its publishing to the fact that in the unsold copies of the first edition of Getaldić’s masterpiece from 1630 the first three or two pages were changed, depending on whether the copy contained the letter of Getaldić’s daughters to Cardinal Francesco Barberini or not. Clearly, the edition from 1640 is therefore a pseudo-edition without Barberini “ruling bees” and mirrors a trend towards lesser presence of Barberini’s heraldic insignia in public in the last years of the papacy of Urban VIII, Maffeo Barberini.

Until now only three copies of the pseudo-edition of Getaldić’s work *De resolutione et compositione mathematica libri quinque* from 1640 are known: the first is housed in the British Library in London under shelfmark 50.e.6, the second in the

Bibliothèque nationale de France in Paris under shelfmark V-1492, and the third is kept in the Michigan University Library in Ann Arbor, and since 2009 is accessible in digitized form at Google Books. The first two copies were documented in Jurić's bibliography, while the third was used for comparison with the first edition from 1630.

Key words: Marin Getaldić / Marinus Ghetaldus, Francesco Barberini, Andrea Brogiotti, Taddeo Barberini, Typography of the Reverend Apostolic Camera, pseudo-edition, rare books, mathematics of the 17th century, heraldry of the 17 century